

STICHTING VOOR BODEMKARTERING
WAGENINGEN

Rapport nr. 1369

TRACÉ-VARIANTEN RIJKSWEG 34 BIJ ODOORN

Landschaps-fysiognomisch en cultuur-
historisch onderzoek

M 512 p. 1361

Rapport nr. 1369

TRACÉ-VARIANTEN RIJKSWEG 34 BIJ ODOORN

Landschaps-fysiognomisch en cultuur-
historisch onderzoek

183191

Stichting voor Bodemkartering
Staringgebouw
Wageningen
Tel. 08370-19100

Rapport nr. 1369.

TRACÉ-VARIANTEN RIJKSWEG 34 BIJ ODOORN

Landschaps-fysiognomisch en cultuur-
historisch onderzoek

Door: H. van het Loo
en
J.A.J. Vervloet

Wageningen, november 1977

N.B. Gegevens uit dit rapport of de bijlagen mogen zonder toestemming van de Stichting voor Bodemkartering uitsluitend door de opdrachtgever worden vermenigvuldigd of in andere publikaties worden overgenomen.

I N H O U D

	<u>Blz.</u>
1. <u>Inleiding</u>	3
2. <u>Het landschap</u>	4
2.1 Het begrip landschap	4
2.1.1 Classificatie en kaartlegenda	5
2.1.2 Beschrijving van het landschap	6
2.2 De waardering	6
2.3 Het gebruik van de kaarten	8
3. <u>Het cultuurhistorisch onderzoek</u>	9
3.1 Korte schets van de historische ontwikkeling van het cultuurlandschap	9
3.2 Achtergronden van de cultuurhistorische landschapsinventarisatie	11
3.2.1 Inhoud van de cultuurhistorische landschapsinventarisatie	11
3.2.2 Waardering	13
4. <u>Litertaur bij hfdst. 2</u>	15

Tabel

1. Waarderingsmatrix	7
----------------------	---

Bijlagen

1. Fysiognomische landschapskaart, schaal 1 : 50 000
2. Kaart ruimtelijke opbouw, schaal 1 : 50 000
3. Landschapswaarderingskaart, schaal 1 : 50 000
4. Cultuurhistorische relictkaart (1900 - heden), schaal 1 : 25 000
5. Cultuurhistorische waarderingskaart, schaal 1 : 25 000

1. INLEIDING

Door de Stichting voor Bodemkartering is in de herfst van 1977 ten behoeve van Rijkswaterstaat een landschaps-fysiognomisch en cultuurhistorisch onderzoek verricht rond Odoorn (Drenthe). Het onderzochte gebied is ca. 27 km² groot; de gehanteerde kaartschaal is 1 : 50 000 en 1 : 25 000.

Het landschaps-fysiognomisch onderzoek (hst. 2) is uitgevoerd door H. van het Loo, met begeleiding van Drs. A.A. de Veer (beiden van de afdeling Fysiognomisch Landschapsonderzoek). Het behelst een kartering en een waardering van de visuele verschijningsvorm van het landschap volgens één van de daarvoor ontwikkelde methoden, alsmede een beknopte landschappelijke beschrijving.

Het cultuurhistorisch onderzoek (hst. 3) is verricht door Drs. J.A.J. Vervloet van de afdeling Historische Geografie en Cultuurhistorisch Landschapsonderzoek. Na een schets van de historische ontwikkeling van het landschap rond Odoorn wordt een toelichting gegeven op de vervaardigde relictenkaart met bijbehorende waarderingskaart.

De waarderingsmaatstaven voor landschap en cultuurhistorie zijn ontwikkeld door de bij het onderzoek betrokken medewerkers. De waarderingen kunnen aanknopingspunten leveren voor het traceren van Rijksweg 34 om Odoorn. Ook de kaart Ruimtelijke opbouw, opgenomen bij hst. 2, kan daarbij dienstig zijn, aangezien hieruit een indruk kan worden verkregen van de zichtbaarheid van de toekomstige weg.

DE DIRECTEUR,

Ir. R.P.H.P. van der Schans.

2. HET LANDSCHAP

2.1 Het begrip landschap

Over de inhoud van het begrip landschap bestaat nog weinig eenstemmigheid. De Werkgemeenschap Landschapsecologisch Onderzoek (1975) geeft de volgende definitie: "Een landschap is een deel van de ruimte aan het aardoppervlak, dat bestaat uit een complex van relatiestelsels, ontstaan door de werking van gesteente, water, lucht, planten, dieren en de mens, en dat in zijn uiterlijke verschijningsvorm een te onderscheiden eenheid vormt". In deze definitie ligt vooral het ecologische aspect opgesloten (relatiestelsels). Daarnaast is een landschap zichtbaar, het heeft een uiterlijke verschijningsvorm (fysiognomie), en - hetgeen in de definitie minder tot uiting komt - het heeft een bepaalde ontstaanswijze (genese). Bij de ontstaanswijze maakt men nog wel onderscheid tussen natuurlijke processen, o.a. de geogenese, en door de mens gefinitieerde processen of verrichte handelingen. Dit laatste noemt men wel het cultuurhistorische aspect van het landschap.

Bij het in kaart brengen van landschappen zou men kunnen trachten alle genoemde aspecten in één classificatiesysteem te verenigen. Zo'n systeem bestaat echter (nog) niet en dit is de reden dat bij landschapskarteringen de nadruk meestal op één van de genoemde aspecten ligt. De landschapskaart van dit gebied heeft een overwegend fysiognomisch karakter. Dit wil zeggen dat de kaart los staat van een meer ecologische en een cultuurhistorische of algemeen-genetische benadering. Deze laatste facetten zullen echter deels uit de kaart geïnterpreteerd kunnen worden, in combinatie met andere bronnen, zoals b.v. de bodemkaart, geomorfologische en cultuurhistorische gegevens.

Ook over de inhoud van het fysiognomische landschapsbegrip en de mogelijkheden om "landschapsbeelden" te karteren bestaat nog niet veel eenstemmigheid. Zowel een concrete aanpak is mogelijk, b.v. door elementen in het landschap te beschrijven naar soort en verdere kenmerken ("hoge eiken"), als een meer abstracte benadering, waarbij combinaties van elementen leiden tot een visuele typering van het totaal ("grootschalig landschap"). In een recente studie voor de Rijksplanologische Dienst worden enkele karteringsmethoden met elkaar vergeleken (De Veer et al., 1977). Hieruit blijkt dat aan alle methoden bezwaren verbonden zijn, zowel op het gebied van de karteringstechniek als op het gebied van de inhoud van de kaarten. In onderling overleg met de opdrachtgever is bij de inventarisatie gekozen voor methode 3.

De bij dit rapport gepresenteerde fysiognomische landschapskaart (bijlage 1) moet in het licht van de in deze inleiding genoemde beperkingen worden gezien.

2.1.1 Classificatie en kaartlegenda

Men spreekt wel van "dominante kenmerken in het landschapsbeeld". In het algemeen gesteld zijn dit de volgende kenmerken: reliëf, begroeiing, bebouwing, bodemgebruik, water (concreet) en ruimte, complexiteit en structuur (abstract). De volgende kenmerken zijn voor de fysiognomische landschapskaart gebruikt: reliëf, begroeiing, bebouwing, bodemgebruik, ruimte en complexiteit (in de zin van variatie in begroeiing).

Het reliëf is m.n. om kaarttechnische reden door middel van toevoegingen (rasters) weergegeven en derhalve niet in de nummering van de landschapstypen opgenomen. Van het reliëf, zoals dat zich aan ons voordoet, komen twee aspecten naar voren. In de eerste plaats het min of meer horizontaal of onderhelling liggen van het oppervlak. In de tweede plaats is het aspect intern hoogteverschil (hoogteverschillen op korte afstand) van belang. Te zamen konden deze aspecten d.m.v. vier rasters als vlakken op de kaart worden aangegeven.

Het ruimtelijk patroon is aanleiding geweest voor de vorming van landschapstypologische kaartvlakken. De kenmerken ruimte, bodemgebruik, begroeiing en bebouwing zijn via een horizontale en verticale ingang ingebracht in een bloklegenda. De voorkomende eenheden hebben een doorlopende nummering gekregen. Elke ruimte¹⁾ is geclassificeerd op genoemde kenmerken, waarna soortgelijke ruimtes zijn samengevoegd tot kaartvlakken. De kaartvlakken (landschapstypen) geven een gemiddeld beeld. Individuele waarnemingen in een bepaalde richting kunnen hiervan afwijken. De verscheidenheid in beelden binnen kaartvlakken is daarmee niet meer zichtbaar, maar kan wel enigermate worden afgeleid uit de kaart Ruimtelijke opbouw (bijl. 2). Op deze kaart zijn met name de lijnelementen - onderscheiden naar doorzicht - en massa (bebouwde kom, bos) weergegeven. Een geïnterpreteerde ruimtegrens is een grens van een ruimte, waar ruimtevormende objecten ontbreken.

Bij het landschapsaspect ruimte is het oppervlak van de afzonderlijke ruimtes (grenswaarden 25 en 100 ha) als indelingscriterium gebruikt. De ruimtes binnen de associatie ruimte - massa zijn over het algemeen niet groter dan 100 x 100 of 50 x 200 m. De begroeiingsindeling is hoofdzakelijk gebaseerd op soorten, op complexiteit (sterk of weinig gevarieerd) en voorts op hoogte (min of meer als indicator voor ouderdom per soort).

Om de legenda niet te veel te verzwaren is het voorkomen van een lineaire doorsnijding, een reliëfrelict, een hunebed e.d. of jeneverbessenbegroeiing als toevoeging aangegeven.

¹⁾ Definitie van een ruimte: een deel van het aardoppervlak waarbinnen vanuit elk punt elk ander punt te zien is.

2.1.2 Beschrijving van het landschap

Het landschappelijk beeld van dit gebied wordt in belangrijke mate bepaald door de ligging op de Hondsrug; in het zuidwesten door o.a. een veenkoloniaal gebied. Deze ligging weerspiegelt zich o.a. in het reliëf: naast een min of meer horizontaal gelegen, zwak golvend gebied boven op de Hondsrug treft men een hellend terrein - naar de vlak gelegen veenkolonie en naar de doorlopende laagte - aan. Een bobbelig, plaatselijk sterk golvend reliëf komt m.n. in de bossen voor. Langs het Oranjekanaal, Torenweg (ged.), Rijksweg 34 (ged.) en Exloërweg groeit in hoofdzaak hoge inl. eik, in aangrenzende ruimtes uit zich dat in het landschapstype. De begroeiing langs de overige wegen is veelal laag loofhout. In november 1972 is er veel stormschade in de bossen opgetreden; de zo ontstane vlaktes zijn veelal nog niet bebost. Overigens is er in de bossen een veelsoortige begroeiing aanwezig; in het Odoornersand o.a. met jeneverbes.

2.2 De waardering

De landschapskaart (bijlage 1) is vertaald in een waarderingskaart (bijlage 3) met vijf waardeklassen, van 1 (waardering gering) tot 5 (waardering uiterst groot). De waarde van het landschap is door de onderzoekers bepaald; zij berust niet op een belevingswaardenonderzoek. De landschapstypen met veel niet-agrarische bebouwing (in de zanden van de ruimtes en binnen de massa), nl. de typen 5, 8 en 17 zijn zonder meer in klasse 1 geplaatst; de storm- en kapvlaktescomplexen zonder meer in klasse 2. De overige typen zijn toegewezen aan de klassen 2 t/m 5 met behulp van de volgende waarderingsparameters:

- a. Vervangingswaarde, te omschrijven als de mogelijkheid, uit te drukken in tijd en/of geld, om een getypeerde eenheid - "als zij weg was" - opnieuw te laten ontstaan. Vervangingswaarde is toegekend op grond van de aanwezigheid van oude begroeiing. De vervangingswaarde van het reliëf is oneindig groot; deze is buiten beschouwing gebleven.
- b. Interne afwisseling, d.w.z. het aanwezig zijn van zichtbare variatie binnen een landschapstype zoals in de legenda aangegeven ("sterk gevarieerd").
- c. Zeldzaamheid, nl. het relatief weinig voorkomen van een type. Deze is afgeleid uit een grove schatting van het nationaal voorkomen. Als zeldzaam zijn beschouwd de weinig gevarieerde inlandse eiken- en beukenbossen en het sterk gevarieerde bos met > 10 % inl. eik en/of beuk op bobbelig reliëf.

Bij doorsnijding of het op afstand zichtbaar zijn van een weg of hoogspanningsleiding en het op afstand zichtbaar zijn van hoge bebouwing is een negatieve correctie toegepast; de waarderingsklasse zakt echter niet beneden 2.

Het aanwezig zijn van jeneverbessen leidt tot een positieve correctie.

De opzet van de waardering is in de waarderingsmatrix weergegeven.

Tabel 1 Waarderingsmatrix.

In elk vakje staat de waarderingsklasse aangegeven met daaronder de desbetreffende landschapstypes.

Aantal deelwaarden ¹⁾ Visuele invloed	3	2	1	0
jeneverbes binnen kaarteenheid	5	5	4 12d	3
afwezig	5 1,4,3	4 3,6,9,14,16	3 2,4,7,10,15	2
"stedelijke" invloed op afstand zichtbaar	4	3 1b	2 4b	2
"stedelijke" invloed langs of in de ruimte	3	3 1ac, 3a, 6a	3 2ac, 2a, 4a, 7a	3
storm- en kapvlaktes	2 11,13			
niet-agrarische bebou- wing in de rand van de ruimte of areaal in massa	1 5,8,17			

¹⁾ De deelwaarden zijn: vervangingswaarde, zeldzaamheid, afwisseling.

2.3 Het gebruik van de kaarten

Er is weinig bekend over de visuele aantasting van een landschap bij aanleg van een weg en met name in de doorsneden ruimte. Wel is de aantasting te relateren aan de waardering van het landschap, waarbij de gevoeligheid van een landschap bij een hogere waardering groter is. Behalve direct waardeverlies door het ruimtebeslag van de weg (daar waar de weg zelf ligt), speelt visuele uitstraling van de weg en de verkeersstroom een rol. Deze kan zich in een ruimtelijk (meestal grootschalig) landschap doen gevoelen tot meer dan 1000 m. De invloed neemt af met de afstand tot de weg en kan plotseling tot (bijna) nihil gereduceerd worden achter een ondoorzichtig lineair landschapselement, bijvoorbeeld een houtwal van 10 m hoogte. Als het element doorzichtig is, daalt de visuele invloed wel met een zekere dosis, doch niet tot nul. In massa (bos) zal de visuele invloed beperkt blijven tot op korte afstand van de weg (maximaal ca. 200 m bij zeer doorzichtig bos). Reliëf vormt een complicerende factor. De kaart Ruimtelijke opbouw¹⁾ (bijlage 2) geeft in combinatie met de waarderingskaart (bijlage 3) aanknopingspunten voor tracering op landschaps-fysiognomische gronden. Daarbij moet worden nagegaan in welke zones de getraceerde weg zichtbaar zal zijn en welke waarde(n) in die zones worden aangetast. Het doen van harde uitspraken lijkt echter moeilijk zo lang een en ander niet in een getoetste formule is vastgelegd. Naast tracering door massa en door laag gewaardeerde ruimtes kan de aantasting van het landschap beperkt worden door toepassing van verdiepte ligging en door afscherming van de weg met beplanting.

¹⁾ Door de gevolgde reproductiemethode is enig maatverschil onvermijdelijk.

3. HET CULTUURHISTORISCH ONDERZOEK

3.1 Korte schets van de historische ontwikkeling van het cultuurlandschap

Het binnen het onderzoeksgebied gelegen dorp Odoorn wordt voor het eerst vermeld in 1327. Een hogere ouderdom mag evenwel worden aangenomen. Een indicatie daartoe vormen bouwresten van een kerk die dagtekenen uit de 12e eeuw.

Het oudste cultuurland lag ter plaatse van de oude dorpskom van Odoorn: de grillig gevormde kleine huisakkers die gaandeweg van bebouwing zijn voorzien geven thans nog aan de nederzettingsstructuur een onregelmatig karakter.

De bevolkingstoename heeft aanleiding gegeven tot de aanleg van nieuw akkerland bijeengeleggen in grote complexen welke in Drenthe bekend staan als essen.

Nabij Odoorn, aan de westzijde en de oostzijde van het dorp, vond men een drietal essen: de Westeresch, de Zuideresch en de Achteresch.

Ook aan de noord- en de oostzijde werd grond in cultuur gebracht. Evenwel bleef het oppervlak daar beperkt. Hier was geen sprake van essen maar van kampen: de Krusselkampen, de Oude Kampen, de Nieuwe Kampen en de Lange Hietskamp.

Naar alle waarschijnlijkheid zijn de kampen jonger dan de essen. Overigens maakte het cultuurland maar een heel gering percentage uit van het grondgebied rond Odoorn. Het merendeel van het territorium werd beslagen door uitgestrekte heidevelden en venen die als 'woeste gronden' gehandhaafd bleven. Als weidegebied voor de schaapskudden en als winplaats van plaggen en brandstof fungeerden de 'woeste gronden' als essentieel gegeven binnen het kader van de traditionele agrarische bedrijfsvoering. Het gebruik van de 'woeste gronden' was geregeld in markeverband: de heidevelden en venen waren gemeenschappelijk eigendom van een aantal markegenoten, een beperkte groep 'gerechtigde' boeren, die slechts een bepaald percentage vormde van de totale bevolking.

Gewijzigde maatschappelijke en economische inzichten leidden omstreeks het midden van de 19e eeuw tot een streven naar scheiding van de markegronden, waarbij het gemeenschappelijk grondeigendom werd opgeheven.

Bij besluit van 22 augustus 1850 werd door Gedeputeerde Staten van Drenthe de finale scheiding van de markegronden van Odoorn goedgekeurd. De opdeling in particuliere kavels als gevolg van deze scheiding is aangegeven op de Topografische Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (blad 17, verkend 1851-1852). Aanvankelijk leidde de scheiding nog niet tot zichtbare gevolgen voor het landschap. Het bleef een zuiver juridische ingreep. De heidevelden en de venen waren weliswaar verdeeld doch de mogelijkheid ontbrak om metterdaad tot andere grondgebruiksvormen over te gaan. Een de facto scheiding door middel van ontginning van de toegewezen heidepercelen kon slechts heel gelei-

delijk worden gerealiseerd. Omstreeks de laatste eeuwwisseling was nog nauwelijks een begin gemaakt met het ontginnen van de heidevelden.

Pas gedurende de hierop volgende drie decennia kon de ontginning mede door de introductie van nieuwe meststoffen met meer voortvarendheid ter hand worden genomen.

In het tijdvak tussen 1850 en 1900 vond men hoofdzakelijk ontginningsactiviteiten in het Odoornerveen, een moerassig gebied gelegen in een laagte ten westen van Odoorn. De turfwinning vormde daarbij de sterkste drijfveer.

Een belangrijke impuls voor de openlegging van het Odoornerveen vormde de aanleg van het Oranjekanaal waarvoor op 23 december 1852 concessie werd verleend.

Begonnen in Hoogersmilde was men in 1854 reeds gekomen ter hoogte van Schoonoord. In 1858 werd het kanaal doorgetrokken tot in de Noord- en Zuid-Barger venen en opengesteld voor de scheepvaart. Het Odoornerveen werd in deze jaren aan snee gebracht door het graven van de Achterwijk en de Odoorner Zijtak.

Omstreeks 1920 was het Odoornerveen nagenoeg geheel in cultuur gebracht. Bij de heidevelden lag het ontginningstempo aanzienlijk trager. Omstreeks 1920 was nog altijd een aanzienlijk areaal onontgonnen gebleven. De meeste vooruitgang boekte hier de aanleg van bos op het voormalige Odoornerveld (thans het gebied van de boswachterij Odoorn).

Toch begon het cultuurlandschap merkbaar van karakter te veranderen. Vooral toen binnen het kader van ruilverkaveling de historische landschapsstructuren werden aangepast aan de veranderde wensen in de agrarische sector. Aanvankelijk werden met dat doel voornamelijk de essen geherstructureerd, in een latere fase volgden ook de pas enkele tientallen jaren bestaande jonge heideontginningen. Binnen het onderzoeksgebied zijn, geheel of gedeeltelijk, de volgende ruilverkavelingsblokken gesitueerd:

- A. de 'Odoorneresch'; aanvraag 25-3-1939; aangenomen 20-12-1940; afgesloten 15-7-1943;
- B. 'Odoorn'; aanvraag 9-9-1944; aangenomen 17-12-1950; afgesloten 18-5-1954;
- C. 'Exloëresch'; aanvraag 1-8-1939; aangenomen 14-11-1941; afgesloten 4-3-1952;
- D. 'Sleenerstroom'; aanvraag 18-3-1958; aangenomen 29-12-1965; afgesloten 1974;
- E. 'Valtheresch'; aanvraag 28-8-1939; aangenomen 19-12-1941; afgesloten 1-5-1952.

3.2 Achtergronden van de cultuurhistorische landschapsinventarisatie

Door middel van kaartvergelijking is een onderzoek ingesteld naar de gaafheid van het onderzoeksgebied. Daarbij is gezocht naar cultureelrijke landschapsobjecten ontstaan binnen het kader van de traditionele Drentse, agrarische bedrijfsvoering, welke tot op heden behouden zijn gebleven.

De lokale ontwikkelingen overziende, is aan de fase van traditionele bedrijfsvoering in Odoorn, kort na de laatste eeuwwisseling, een einde gekomen. Tegen deze achtergrond werd besloten zo mogelijk het jaar 1900 als peildatum aan te houden.

Bij de kaartvergelijking is gebruik gemaakt van topografische kaarten, vervaardigd in een periode die nauw bij de peildatum aansluit: Chromo topografische kaart, schaal 1 : 25 000, Blad no. 206 Schoonoord, verkend in 1899 en 1900; Blad no. 207 Odoorn, verkend in 1900. Gedeeltelijk herzien tot 1910; Blad no. 225 Emmen, verkend in 1900. Gedeeltelijk herzien 1905. Voor de huidige situatie is gebruik gemaakt van de meest recent verschenen topografische kaarten van het gebied, schaal 1 : 25 000, Blad 17F en Blad 17H, beide herzien in 1972. Voorts berust het inzicht in de huidige situatie, voor wat de meer directe omgeving van Odoorn betreft, op onderzoek in het veld en raadpleging van een luchtfoto. Binnen de bebouwde kom is niet gekarteerd.

3.2.1 Inhoud van de cultuurhistorische landschapsinventarisatie

Het resultaat van de inventarisatie is vastgelegd in bijlage 4: 'Cultuurhistorische relictkaart (1900 - heden)', schaal 1 : 25 000. In de legenda zijn de relictten in een drietal categorieën ingedeeld:

1. puntrelictten
2. lijnrelictten
3. vlakrelictten.

Puntrelictten

- Dit betreft enige archeologische overblijfselen: een viertal hunebedden en een grafheuvel (het Eppiesbergje).

Wat de archeologie betreft pretendeert dit onderzoek overigens geen volledigheid. Nadere inlichtingen zouden hieromtrent ingewonnen kunnen worden bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort.

Lijnrelictten

Afzonderlijk zijn hierbij onderscheiden: wegen, watergangen, perceelsscheidingen, wallen en heggen.

- De oude wegen, die vanaf Odoorn in alle richtingen uitwaaiëren, zijn voor het merendeel gehandhaafd al is hun karakter sterk veranderd door verbeterde verharding en verkeerstechnische voorzieningen. Met dit laatste bedoelen wij de aanleg van 'ventwegen' langs de bestaande weg op de doorgaande route van

- Emmen naar Borger. Soms ligt de 'ventweg' ter plaatse van het oude tracé, soms ook is het tracé voor het snelverkeer over het oude tracé heen gelegd. De lokale landbouwwegen op de essen zijn in het kader van de ruilverkaveling verdwenen. Het huidige wegenpatroon refereert niet aan de vroegere toestand.
- De watergangen vindt men hoofdzakelijk in het Odoornerveen. Hiervan is tot op heden een groot percentage gehandhaafd.
 - De perceelsscheidingen vindt men nog bijna uitsluitend in het Odoornerveen en in het z.g. Korte Veen, aan weerszijden van de Odoorner Zijtak. Een enkele authentieke perceelsscheiding vindt men verder nog in de Addering, een complex oude weilanden. De oorspronkelijke parcelering op de essen is geheel verloren gegaan. De smalle repelvormige percelen die hier eertijds aanwezig waren, zijn vervangen door regelmatige vierkante en rechthoekige percelen, die zich niet onderscheiden van de percelen welke men aantreft bij de jonge heideontginningen.
 - De wallen en de heggen vindt men nog hoofdzakelijk aan de noordoostzijde van Odoorn: de gedeeltelijk met eiken begroeide wallen bij de Krusselkampen en de Oude en de Nieuwe Kampen. Voorts vindt men nog walrestanten nabij de Russchen landen en de Addering. Wallen treft men verder aan in de nabijheid van enkele hunebedden.

Vlakrelicten

- Afzonderlijk zijn hierbij onderscheiden: heiderelicten en archeologische relictten.
- De heiderelictten treft men aan op het Molenveld onder Exloo en in het Odoorner zand.
- De archeologische relictten betreffen een prehistorisch akkercomplex 1 km ten noordwesten van Odoorn (Celtic field). Aangaande andere relictten van dit type wordt eveneens verwezen naar de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Op de Cultuurhistorische relicttenkaart (1900 - heden) is voorts door middel van een grijs raster de verbreiding van de 'woeste gronden' omstreeks 1900 aangegeven, teneinde het onderscheid tussen oud en nieuw cultuurland duidelijk te maken.

Met een paarse tint zijn de tot op heden gehandhaafde heidevelden en overige woeste gronden (behalve bossen) aangegeven.

Tenslotte zijn de grenzen van de verschillende ruilverkavelingsblokken ingeschetst. De hoofdletters in bijlage 4 verwijzen naar de namen van deze blokken, die eerder in de tekst van het rapport zijn vermeld.

3.2.2 Waardering (bijlage 5)

Voor de cultuurhistorische waardering zijn uitsluitend de relictten, die op de Cultuurhistorische relicttenkaart zijn aangegeven, in beschouwing genomen.

Getracht is te komen tot het samenstellen van een waarderingsschaal voor het geheel der relictten. Daarbij is in de eerste plaats gekeken naar de mate van samenhang tussen de relictten (solitaire relictten worden minder hoog gewaardeerd dan aaneengesloten relictcomplexen) en in de tweede plaats zo mogelijk naar ouderdomsverschillen (oude relictten zijn hoger van waarde dan jonge relictten).

De praktische uitwerking van deze uitgangspunten heeft geleid tot het onderscheiden van een drietal waardecategorieën, die, vooral wanneer samenhang en ouderdom beide bij de waardebepaling meespeelden, niet zonder een zekere mate van subjectiviteit tot stand zijn gekomen.

In rood zijn onderscheiden de relictten van grote waarde; in oranje de relictten van waarde en in geel de relictten van geringe waarde. De cultuurhistorische waarden zijn verwaarloosbaar klein of afwezig in gebiedsdelen zonder kleur.

De verschillende relicttypen zijn elk door een eigen symbool aangegeven: door een stip, de puntrelictten, door een getrokken lijn, de solitaire lijnrelictten, door een arcering de relictcomplexen en door een volle kleur de vlakrelictten.

De kleur van de symbolen signaleert de waarde van de relictten. Bij de waardebepaling hebben, per relicttype, de volgende nadere overwegingen een rol gespeeld:

Puntrelictten

Hoewel solitair en geen samenhang vertonende met de overige relictten is aan alle puntrelictten binnen het onderzoeksgebied niettemin grote cultuurhistorische waarde toegekend. Hun (prehistorische) ouderdom heeft daarbij de doorslag gegeven.

Lijnrelictten

De solitaire wegen, watergangen, kanalen en perceelsscheidingen, lopen qua cultuurhistorische waarde uiteen. Van cultuurhistorische waarde zijn de solitaire lijnrelictten, die van betekenis zijn (geweest) als markeringslijnen (begrenzingen) van de culturelijke landschapsonderdelen (essen, kampen, groenlanden, veenkoloniën) die traditioneel het gezicht van het Drentse landschap bepalen.

Van geringe cultuurhistorische waarde zijn de overige solitaire lijnrelicten, die geen samenhang vertonen met andere relicten, noch als markeringslijnen hebben gefungeerd.

Wegens het globale karakter van de inventarisatie is van de afzonderlijke lijnrelicten geen ouderdom vastgesteld, om welke reden de ouderdom bij de waardebepaling van de solitaire lijnrelicten geen rol heeft gespeeld.

De lijnrelicten, bijeen gelegen in relictcomplexen, hebben wegens de aanwezige samenhangen, cultuurhistorische waarde. Bij hoge ouderdom is aan deze complexen een grote cultuurhistorische waarde toegekend: Cultuurhistorische waarde hebben de relictcomplexen in het Odoornerveen, die ten hoogste dateren uit de tweede helft van de 19e eeuw; grote cultuurhistorische waarde heeft het relictcomplex gevormd door de oude bebouwde kom van Odoorn waarvan de kavelindeling in eerste opzet kan stammen uit de (vroeger?) Middeleeuwen.

Vlakrelicten

De cultuurhistorische waardering van de vlakrelicten loopt eveneens uiteen. Dit vloeit voort uit verschillen in hoedanigheid en in ouderdom.

Een grote cultuurhistorische waarde bezit het Celtic field ten noordwesten van Odoorn, resten van een akkerstructuur die teruggaat tot in de prehistorie.

De relicten met heide en overige woeste gronden hebben een geringe cultuurhistorische waarde. Zij ontleen deze waarde aan de omstandigheid dat zij een herinnering vormen aan het traditionele Drentse landschap.

4. LITERATUUR BIJ HFDST.2

Dodewaard, E. van,
A. Buitenhuis en
G. Rutten	1977	De bodemgesteldheid van het ruilverkavelingsgebied Ruinen.
Rijkswaterstaat	1976	Rijksweg 15 door of om Oldenzaal, een poging tot analyse en waardering per aspect.
Veer, A.A. de,
A. Buitenhuis en
H. van het Loo	1976	De fysiognomische landschapskaart van de Veluwe, schaal 1 : 100 000.
In: Rijksinstituut voor Natuurbeheer: Rapport van het Veluwe-onderzoek.
Veer, A.A. de,
A. Buitenhuis en
H. van het Loo	1977	Vergelijking van Nederlandse methoden van landschapsbeeldkartering en hun toepassingmogelijkheden.
Werkgemeenschap
Landschapsecologisch
Onderzoek	1975	Extra nummer Mededelingen Landschapstaal.